

AUTORSKA PRAVA U UČENJU NA DALJINU: *ULOGA ŠKOLSKIH KNJIŽNIČARA ZA VRIJEME NASTAVE NA DALJINU*

Mona Othman, prof. i dipl. bibl.

OŠ Ivana Rabljanina Rab, Rab

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom [Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#).

Autorsko pravo utječe na brojne dimenzije života i rada, pa tako i na sve dionike društvene zajednice. (...) Svaki od ovih dionika može mijenjati svoju ulogu tijekom života, te će vjerojatno i percepcija autorskog prava ovisiti o trenutku i zadanoj ulozi. (...) Ekonomist će promatrati pitanje korištenja autorskog djela kroz prizmu ekonomskog probitka, odnosno gubitka (npr. nenaplaćene tantijeme), pravnik da li je u skladu s važećim zakonom, a osoba s područja tehnologije možda si postavi kao cilj upravljanje skidanjem sadržaja s Interneta kao izazov struci. (...) Različite profesije imaju različite potrebe, standarde i vrijednosti koje mogu utjecati na percepciju autorskog prava.

(Jadrešin 2016: 6)

Zašto ova tema?

- reguliranje autorskih prava u izradi DNM-a – jedno od zaduženja stručnih suradnika školskih knjižničara uspostavom nastave na daljinu (MZO)
- nedostatak edukacija na tu temu
- specifičnost digitalnog okruženja
- javljanje zabrinutosti i nesigurnosti knjižničara prilikom korištenja predmeta pod autorskopravnom zaštitom
- rezultati upitnika prije webinara

Autorskopravna pismenost

- dostatno poznavanje autorskog prava za donošenje argumentiranih odluka vezanih uz korištenje građe koja je pod autorskopravnom zaštitom, odnosno sve veći opseg znanja, vještina i ponašanja koja su pojedincu potrebna pri radu sa zaštićenim sadržajima u digitalnom dobu (Morrison i Secker 2015, citirano prema IFLA 2018)
- **balans** između privatnog i javnog interesa
- bolje poznavanje autorskog prava – više mogućnosti da osiguramo institucijske politike i prakse koje omogućuju pristup informacijama unutar zakonskih okvira
- posebno važna u digitalnom okruženju

AUTORSKO PRAVO

- SADRŽAJ -

- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 96/18)
- pripada fizičkoj osobi koja je djelo stvorila (čl. 2)
- **moralna (osobna) prava**
- **imovinska prava**
- **(druga prava)**

Moralna (osobna) prava

- prava koja štite autorove osobne interese i kao takva pripadaju isključivo autoru, ali ne i drugim nositeljima prava (v. Horvat, Živković 2013: 32 - 33)
 - **pravo na priznanje autorstva (CITIRANJE)**
 - **pravo na poštivanje autorskog djela i čast ili ugled autora**

CITIRANJE i MORALNO PRAVO

- **obavezno je** bez obzira na to hoće li sadržaji biti objavljeni na internetu (širem broju ljudi) i li samo prezentirani u učionici
- citira se upravo da bi se **zadovoljila moralnopravna komponenta** autorskog prava
- **citiranje u širem smislu** - podrazumijeva ispravno navođenje izvora (autora i izvora prema pravilima citiranja – v. Hebrang-Grgić 2018.)
- **citiranje u užem smislu** – izravno navođenje teksta (čl. 90 ZASP-a) i parafraziranje
- nepoštivanje pravila citiranja smatra se **plagiranjem, te predstavlja kršenje zakona**

IMOVINSKA PRAVA

- pravo autora na novčanu naknadu
- pravo reproduciranja i distribuiranja djela, pravo iznajmljivanja, pravo priopćavanja djela javnosti i pravo prerade djela
- ona su (za razliku od moralnih) **prenosiva** – npr. putem nakladničkog ugovora autor prenosi prava na nakladnika i preko njega ostvaruje novčanu dobit

AUTORSKO DJELO (čl. 5)

- Autorsko je djelo književna, umjetnička ili znanstvena intelektualna tvorevina koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu vrijednost ili namjenu
- predmet autorskog prava je **autorsko djelo** u cjelini, uključujući i nedovršeno autorsko djelo, naslov te dijelovi autorskog djela
- jezična djela (pisana djela, govorna djela i računalni programi), glazbena i dramska djela, djela likovne umjetnosti, audiovizualna djela i ostale umjetničke vrste, crteži, planovi, skice, tablice, prijevodi i prerade autorskih djela koji imaju svojstva originalnosti i individualnosti
- **zakoni, medijske vijesti nisu autorska djela, ALI IH TREBA CITIRATI**

SADRŽAJNA OGRANIČENJA AUTORSKIH PRAVA

- autorska prava u svom **opsegu i sadržaju** nisu neograničena!
- Poglavlje 6 (čl. 80 – 98) ZASP-a
- Posebne odredbe Zakona, odnosno odstupanja od općih **u svrhu slobodne upotrebe u nastavi** (komercijalni tečajevi ne!) uvažavajući prava autora
- prema IFLA-i knjižničari bi trebali zagovarati **jače iznimke i ograničenja** kako bi se povećao pristup informacijama u skladu s IFLA-inim etičkim kodeksom za knjižničare i ostale informacijske djelatnike.
- **Što možemo učiniti bez dopuštenja autora?**

čl. 84. obrazovne i znanstvene ustanove mogu **iz vlastitog primjerka** reproducirati autorsko djelo na bilo koju podlogu **za vlastite potrebe, najviše u jednom primjerku**, ako pri tome ne ostvaruju izravnu ili neizravnu komercijalnu korist

čl. 85. omogućuje stvaranje **zbirki** - reproduciranje **na papir** ili sličan medij i distribuiranje pojedinih odlomaka te prikaza u obliku zbirke koja je isključivo namijenjena nastavi.

Čl. 88. dopušteno je **javno izvođenje ili scensko prikazivanje** autorskih djela u **obliku izravnog poučavanja na nastavi**, u opsegu opravdanom obrazovnom svrhom koja se želi postići takvim priopćavanjem, ako se autorsko djelo ne koristi radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi za obrazovnu ustanovu

Čl. 90. dopušta doslovno navođenje ulomaka autorskog djela (citati u užem smislu) radi **nastave u mjeri opravданoj svrhom** koja se želi postići i u skladu s dobrim običajima, time da se **mora naznačiti izvor i ime autora** (*bilješka u tekstu uz navođenje izvora, tj. citiranje u širem smislu*)

NASTAVA NA DALJINU

- učenje na daljinu vrsta je **e-učenja**
- digitalno okruženje – IKT tehnologija
- LMS – sustav za upravljanje učenjem (Loomen, Microsoft Teams...)
- ZASP ne prepoznaje specifičnosti digitalnog okruženja
- **Sadržajna ograničenja autorskih u digitalnom okruženju ovise o tehničkoj izvedbi sustava koji koristimo (sigurnost), tj. ali i o informatičkom znanju onoga koji izrađuje DNM kako bi on bio zaštićen od daljnje dijeljenja, kopiranja, mijenjanja i sl.**

U PRAKSI...

- redovito se u nastavi pri izradi DNM-a **koriste tuđa autorska djela** (i u klasičnoj nastavi i u nastavi na daljinu učitelji u svoje prezentacije, plakate i druge digitalne nastavne materijale uključuju tuđa autorska djela) koja često preuzimaju s interneta
- materijali se preuzimaju s interneta pa se zaboravlja da **ako je neko djelo u javnoj domeni, ne znači da se može slobodno koristiti, mijenjati i distribuirati**
- **povezivanje/”linkanje”** na sadržaje koji krše autorska prava, također se smatra povredom autorskih prava
- **plagiranje/nenavođenje autora i izvora (neznanje, lijenost, nekultura, nedovoljna informacijska (autorskopravna) pismenost?)**
- **DNM ne sadržavaju obavijest o autorskim pravima**

Iskustva visokoškolskih knjižničara

- Mnogo ranije su uveli e-učenje u svoje ustanove
Primjer Medicinskog fakulteta u praksi (v. Žižak 2016)
- sastavili su jasne upute koje su obveze **u virtualnom okruženju za nastavne materijale koja se koriste tuđim autorskim djelima**
- **Istaknuli su koje su obveze fakulteta, obveze djelatnika i studenata u vezi sa zaštitom autorskih prava u LMS-u**

Primjer MEF-a (Žižak 2016)

Obaveze u virtualnom okruženju gotovo identične onim koja vrijede za nastavne materijale koji se koriste u klasičnoj nastavi

- a) stvoriti **uvjete** u kojem materijalima mogu pristupiti isključivo studenti koji aktivno pohađaju dotični kolegij,
- b) materijali trebaju biti **zaštićeni** od umnožavanja, distribuiranja i mijenjanja,
- c) tuđa autorska djela smiju se upotrebljavati u **opsegu opravdanom za obrazovnu svrhu**,
- d) autorska djela uključena u nastavne materijale ne smiju biti u **obimu** koji bi predstavljao zamjenu za kupnju knjige,
- e) podrazumijeva se da tuđe autorsko djelo, **treba sadržavati informacije o autoru**,
- f) **nastavni materijali trebaju sadržavati obavijest o autorskim pravima.**

Edukacija djelatnika i učenika

- za korištenje tuđih autorskih djela pri izradi svojih digitalnih nastavnih materijala
- za izazove dijeljenja vlastitih DNM-a
- upoznati ih s pravnim mogućnostima za slobodno dijeljenje digitalnih nastavnih materijala – npr. odabir Creative Commons licence i sl. (v. Jandrić 2017)

Pravila na razini škole (popis obveza, suradnja informatičara i knjižničara i sl.)

Na koji ste način regulirali autorska prava pri učenju na daljinu u Vašoj školi?

73 odgovora

Kontinuirana autorskopravna edukacija knjižničara

Traže li vas učitelji savjet u vezi s autorskopravnim statusom sadržaja koji preuzimaju s interneta za potrebe nastave/izrade digitalnih nastavnih materijala?

73 odgovora

Knjižničar koji je se kontinuirano obrazuje u području autorskoga prava kako bi u svojim ustanovama uistinu bio prepoznat kao kao **stručnjaci za autorskopravna pitanja**.

IFLA ističe da pritom treba knjižničara **ograničiti od odgovornosti** kad djeluje u dobroj vjeri u knjižnične svrhe.

AUTORSKA PRAVA I KORIŠTENJE AUTORSKIH DJELA U UČENJU NA DALJINU

Zašto su nam autorska prava važna?

Između ostalog, zato što su zaštićena Zakonom o autorskom i srodnim pravima i Kaznenim zakonom što znači da nijekova povreda predviđa i sankcije.

Autorsko pravo i njegova ograničenja

Hrvatski Zakon o autorskom pravu NE PREPOZNaje SPECIFIČNOSTI I NOVE OKOLNOSTI NASTALE UVOĐENjem E-UČENJA U OBRAZOVNI SUSTAV

To znači da ograničenja autorskog prava koja su nam dozvoljena Zakonom (čl. 80., 84., 85., 88. i 90.), a odnose se na potrebe klasične nastave **NE VRJEDI** u DIGITALNOM OKRUŽENJU ako nisu stvoreni uvjeti da se djelo **ZAŠTITI OD DALJNJEg UMNOŽAVANJA I DIJELJENJA!**

PRIMJER IZ VLASTITE PRAKSE

- Nalazim se u ovih 35,6% - smjernice za sve djelatnike i učenike
- savjetodavno – preporukama i upozorenjima
- Vodič za učitelje

Izvori:

Hebrang Grgić, I., Ivanjko, T., Melinščak Zlodi, I. & Mučnjak, D. 2018. *Citiranje u digitalnom okruženju: priručnik*. Zagreb, Carnet. Preuzeto s: https://pilot.e-skole.hr/wp-content/uploads/2018/03/Prirucnik_Citiranje-u-digitalnom-okruzenju-1.pdf (1. 4. 2020.)

Hebrang Grgić, I. 2016. *Nova uloga knjižnica u e-obrazovanju citiranje i izbjegavanje plagiranja*. PowerPoint prezentacija. Zagreb. Preuzeto s: https://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/CEU/tjedanceu/2016/Autorsko_pravo/citiranje_hebrang_grgic.pdf (1. 4. 2020.)

Horvat, A. i Živković, D. 2009. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/2002/> (1. 4. 2020.)

IFLA-ina izjava o autorskopravnoj edukaciji i pismenosti. 2018. Dostupno na:
[file:///C:/Users/Admin/Downloads/IFLA_izjava_4_prijevod-za_objavu%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/IFLA_izjava_4_prijevod-za_objavu%20(2).pdf) (1. 4. 2020.)

Jadrešin, M. 2016. *Visokoškolsko izdavaštvo: etički vidovi autorskog prava*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zadru. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:836995> (1. 4. 2020.)

Jandrić, P. 2017. Intelektualno vlasništvo na Internetu: priručnik. Preuzeto s: https://pilot.eskole.hr/wp-content/uploads/2016/12/Priru%C4%8Dnik_Intelektualno-vlasni%C5%A1tvo.pdf (1. 4. 2020.)

Matanovac Vučković, R. 2016. *Autorsko pravo u e-obrazovanju*. 2016. PowerPoint prezentacija. Zagreb. Preuzeto s: https://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/CEU/tjedan-ceu/2016/Autorsko_pravo/autorsko_pravo-matanovac_vuckovic.pdf (1. 4. 2020.)

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Narodne novine 96(2018.)
Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (1. 4. 2020.)

Žižak, M. 2016. *Autorsko pravo i pravo korištenja autorskih djela u LMS okruženju: iskustva s Medicinskog fakulteta*. Powerpoint prezentacija. Zagreb. Preuzeto s: https://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/CEU/tjedan-ceu/2016/Autorsko_pravo/zizak_autorska_prava_u_virtualnom_okruzenju_2016.pdf (1. 4. 2020.)